

УДК 658.56(075) 005.915

Шпура М.І. к.військ.н. с.н.с.;

Андріянова Н.М.

Центр воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України
імені Івана Черняхівського

Аналіз застосування збройних сил на африканському континенті у 21 столітті

Анализ применения
вооруженных сил на
африканском континенте
в 21 веке

Analysis of the armed forces in the
african continent in 21 century

Резюме. Стаття присвячена аналізу застосування збройних сил в збройних конфліктах на африканському континенті.

Резюме. Стаття посвящена анализу применения вооруженных сил в вооруженных конфликтах на африканском континенте.

Resume. The article is devoted to using of armed forces in armed conflicts on the African continent.

Ключові слова: збройний конфлікт, міжнародна операція, форми та способи застосування збройних сил.

Ключевые слова: вооруженный конфликт, международная операция, формы и способы применения вооруженных сил.

Keywords: armed conflict, international operations, forms and methods of using the armed forces.

Постановка проблеми. За Африкою досить міцно утвердилася репутація найбільш конфліктного місця планети, причому рівень стабільності з часом тут не тільки не підвищується, але й має тенденцію до зниження.

Проблема врегулювання збройних конфліктів є одним із головних питань сучасних міжнародних відносин. Одним з інструментів для врегулювання цих конфліктів є застосування збройних сил у міжнародних операціях із підтримання миру та безпеки, які в ХХІ столітті здобули певної активізації і є однією з форм співробітництва країн світу і міжнародних організацій в питаннях миру та безпеки.

Географія участі України у міжнародних операціях є досить широкою особливо в Африці. Тому, на наш погляд, вкрай важливим є вивчення досвіду застосування збройних сил у збройних конфліктах на африканському континенті та врахування його на етапах підготовки й участі Збройних Сил України в міжнародних операціях із підтримання миру і безпеки.

Ступінь розробленості проблеми. Питання використання збройних сил у збройних конфліктах розглядалися в [1-7, 10-15, 22-24], але аналіз мети, завдань, форм і способів, юридичні підстави застосування збройних сил,

тенденції щодо організації та проведення сучасних міжнародних операцій з підтримання миру і безпеки, в залежності від видів конфліктів, розглянуто не в повному обсязі.

Метою статті є на підставі показників збройних конфліктів та аналізу використання в них збройних сил виявити основні тенденції щодо організації та проведення сучасних міжнародних операцій з підтримання миру і безпеки.

Виклад основного матеріалу. За постколоніальний період на африканському континенті було зафіксовано 35 збройних конфліктів, у ході яких загинуло близько 10 млн. чоловік, більша частина яких (92 %) - цивільне населення. В Африці налічується майже 50 % від загальносвітової кількості біженців (понад 7 млн. осіб) і 60 % переміщених осіб (20 млн. чоловік). Багатьом із них доля підготувала трагічну долю щоденної боротьби за існування [1].

Багато конфліктів йдуть своїм корінням у період колоніального розділу Африки та блокового протистояння між Сходом і Заходом. Вони обумовлені складним переплетенням різних конфліктогенних чинників - клановою, етнічною і конфесійною ворожнечею, суперечностями соціально-економічного і

політичного характеру, наслідків краху тоталітарних режимів, а також витратами і труднощами суспільних перетворень. Однак було б не правильно списувати все лише на історію. Більшість конфліктів “другого покоління” розвиваються за своєю внутрішньою логікою і на чисто африканській основі, хоча, безумовно, вплив зовнішніх факторів не слід повністю скидати з рахунків.

Упсальська Програма збору даних про конфлікти (Uppsala Conflict Data Program, UCDP) визначає збройний конфлікт як протиріччя з приводу влади та/або території, під час врегулювання якого дві сторони, принаймні одна з яких є урядом держави, використовує збройну силу, що призводить до загибелі внаслідок бойових дій не менше 25 осіб упродовж календарного року. До збройного конфлікту, що призвів до загибелі внаслідок бойових дій 1000 осіб упродовж року, застосовується термін крупний збройний конфлікт, інші збройні конфлікти класифікуються як невеликі збройні конфлікти [2, 3].

У залежності від сторін конфлікту збройний конфлікт поділяється на: міждержавний, внутрішньодержавний та інтернаціоналізований внутрішньодержавний. Міждержавні конфлікти точаться між урядами двох або більшої кількості держав. Внутрішньодержавні конфлікти – між урядом

держави та одним або кількома повстанськими угрупованнями. Інтернаціоналізовані внутрішньодержавні конфлікти – внутрішньодержавні конфлікти, в яких одна або обидві сторони отримують допомогу військами від іншої держави [3].

На сьогодні Африка є регіоном із найбільшою кількістю крупних збройних конфліктів. Упродовж 2001-2007 рр. у регіоні спостерігалось помітне зменшення кількості збройних конфліктів – із семи до одного. Однак у 2008 році цей показник знову зріс до чотирьох і залишався на цьому рівні до 2011 року, а у 2011-2012 рр. він зріс до шести за рахунок Лівії та конфлікту між Суданом і Південним Суданом (див. рис. 1).

Жоден із конфліктів в Африці не тривав постійно впродовж усього зазначеного періоду. Часові рамки збройних конфліктів у 2001 – 2012 рр. наведені на рис. 2. Хоча всі зафіксовані конфлікти були внутрішніми, але половина з них у певні моменти були інтернаціоналізованими, що відрізняє Африку від інших регіонів. Усі збройні конфлікти в Африці впродовж 2001-2012 рр. точилися з приводу влади, за винятком між Суданом та Південним Суданом у 2011-2012 роках із приводу території (насамперед прикордонний нафтоносний район Абей) [3-5].

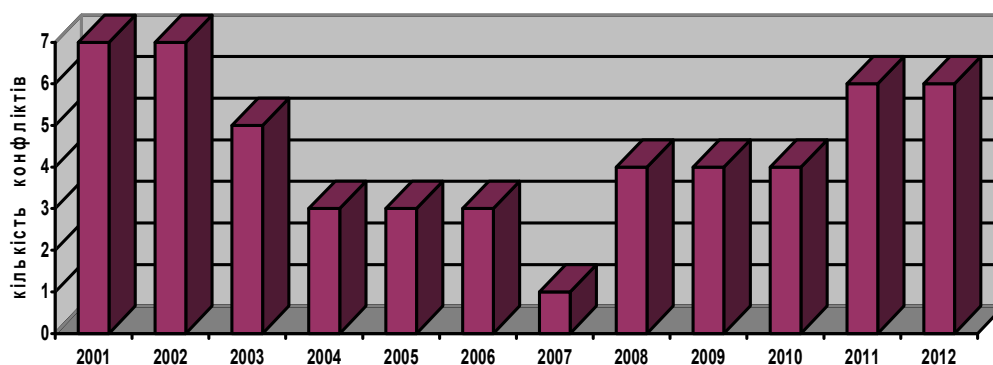
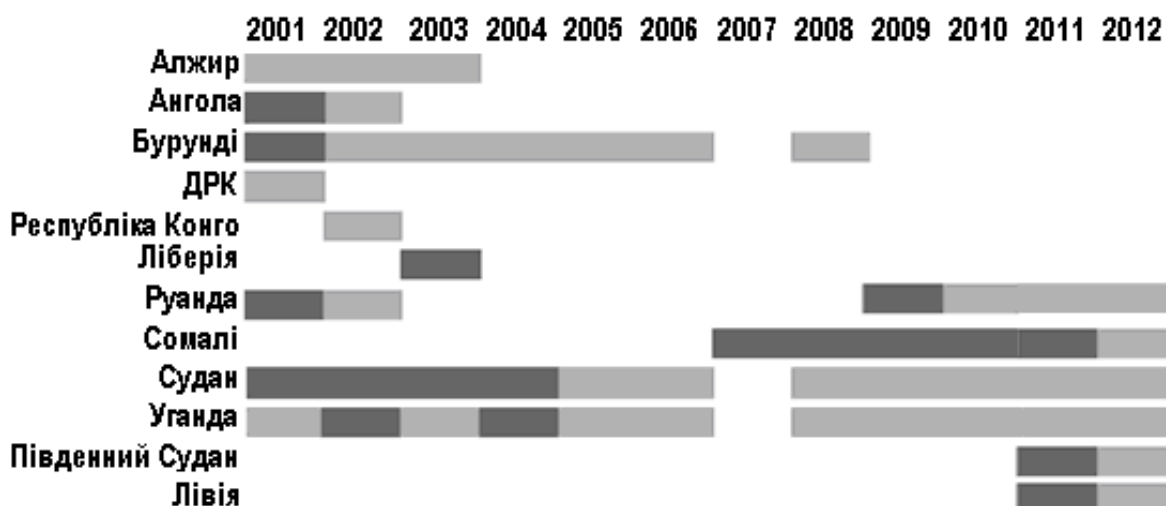

Рис. 1. Кількість збройних конфліктів в Африці у 2001 - 2012 рр. [2-5]

У 2011-2012 рр. збройні конфлікти в Африці продовжують залишатися серйозною проблемою для міжнародного співтовариства, оскільки спостерігається тенденція щодо їх збільшення (див. рис. 1), а врегулювання цих конфліктів є досить складним процесом, залежним як від внутрішньої ситуації (наявність широкого кола міжплемінних, міжкланових,

міжнаціональних та міжрелігійних протиріч; слабкість державних та силових структур більшості країн; нерозвинутість інфраструктури та промисловості тощо), так і від негативного зовнішнього впливу, що пояснюється боротьбою за африканські інтереси провідних країн світу, в т. ч. США, ЄС, Китаю та Росії.

*Затінення означає, що протягом зазначеного періоду точився конфлікт (тобто в результаті бойових дій загинуло 25 і більше осіб). Темніше затінення означає, що в цей період зафіксовано понад 1000 загиблих у результаті бойових дій.

Рис. 2. Часові рамки збройних конфліктів в Африці у 2001-2012 рр. [2]

Ці обставини визначають продовження ескалація збройної боротьби в останні роки на Африканському Розі (Джібуті, Еритрея, Ефіопія, Кенія, Сомалі), в Руанді та Уганді, породження тероризму (Аль-Каїда разом із спорідненими терористичними угрупованнями (Аль-Шабаб та інші) діє у Сомалі, Малі, поширюючи вплив на країни Африки на південь від Сахари), піратства та викрадення людей. Найбільш складна ситуація довкола Судану та Республіки Південний Судан (якщо порівнювати її з ситуаціями в інших країнах регіону) через суперечності між зазначеними країнами, неврегульованість конфліктів на їх території та вплив на них із боку зовнішніх сил. У 2011-2012 роках це призвело до серії прикордонних конфліктів між двома країнами (в т.ч. із застосуванням важкої техніки та авіації), яка ледь не переросла у масштабну війну [3, 4].

Крім того, заворушення в арабському світі у 2011 р., що згодом отримали назву “арабської весни”, швидко поширюючись від країни до країни, охопили регіон Північної Африки. Такі за давніми проблемами арабських режимів, як соціальна нерівність, економічна стагнація, обмежена участь у політиці та маргіналізація жінок привели до цілого ряду масових заворушень, які точилися з такою завзятістю, з таким рівнем насильства (найвищий рівень насильства спостерігався в Лівії) та з такими глобальними наслідками, що вимагали від міжнародного співтовариства застосування збройних сил для їх припинення [3, 6].

Проблема врегулювання збройних конфліктів в Африці є одним із головних питань

сучасних міжнародних відносин. Міжнародні і регіональні організації (ООН, НАТО, Африканський Союз (АС) та інші) відіграють важливу роль як у недопущенні виникнення збройних конфліктів в Африці, так і у врегулюванні всяких суперечностей між їх учасниками. Одним з інструментів для врегулювання цих конфліктів є застосування збройних сил у міжнародних операціях (МО) із підтримання миру і безпеки у формі міжнародних миротворчих операціях (ММО), операцій багатонаціональних сил (ОБНС), антитерористичних і антипіратських операціях та інших, відповідно до норм міжнародного права [2-5, 10, 11, 14, 15, 22, 24].

На підставі аналізу джерел [1-24] отримано показники великих збройних конфліктів та використання в них збройних сил (форми МО, їх мета та завдання, юридичні підстави, склад учасників, форми та способи застосування збройних сил в операціях), в залежності від видів конфліктів, які наведені в табл. 1.

Висновки. Аналіз отриманих результатів дозволяє зробити наступні висновки:

для врегулювання збройних конфліктів в Африці, з використанням збройних сил, міжнародні і регіональні організації (ООН, НАТО, АС та інші) організують та проводять міжнародні операції з підтримання миру і безпеки у формі ММО (операція з підтримки миру (peace keeping operations) та операція з примушення до миру (peace enforcement operations)), операцій багатонаціональних сил, спеціальних, антитерористичних,

антипіратських та інформаційних операцій, винятком наземної частини ОБНС під відповідно до норм міжнародного права, за керівництвом НАТО в Лівії;

Таблиця 1

Показники крупних збройних конфліктів в Африці та використання в них збройних сил

К	Р	Сторони Конфлікту	Загальне число загиблих	Керівництво операцією	Склад учасників	Мета та завдання	Форми застосування ЗС	Способи застосування ЗС	ОВТ, що застосовується	І
р	о	Рік початку конфлікту		Юридична підстава						н
а	т	Вид конфлікту		Дата початку						т
і	і			Місце проведення						с
ч	в									и
а	д									в
я	я									ні
										ст
										ь
З	Л	Уряд Лівії проти військових формувань Національної перехідної ради 2013 р. Внутрішньо-державний	Від 10 тис. до понад 30 тис. осіб ¹	ОБНС НАТО РРБ ООН №1973 від 17.03.2011р ² . 1-етап з 19.03. по 31.03. 2011 р. операція "Початок шляху". 2- етап з 31.03 по 31.10 2011 р. операція "Об'єднаний захисник" ³ Лівія	Бельгія, Великобританія, Греція, Данія, Іспанія, Італія, Канада, Нідерланди, Норвегія, Польща, Румунія, США, Туреччина і Франція - НАТО та Йорданія, Катар, ОАЕ і Швеція	Припинення конфлікту з використанням військової сили, (за винятком введення окупаційних військ) для захисту цивільного населення від урядових військ, дотримання ембарго на постачання зброї, заборони на всі польоти над Лівією та блокади узбережжя ²	Бойові дії авіації, бойові дії корабельного угруповання ³ . Спеціальні дії ^{3,16} Пошуково-рятувальна операція ⁴ Інформаційна операція ⁴	Оперативне розгортання військ (сил), створення угруповання військ, захоплення та утримання ініціативи, вогневе ураження. Розвідка, пошук та ліквідація об'єктів, проведення диверсій, нальотів та захватів, створення заслонів та засад ^{3,4}	Засоби космічної розвідки, до 320 літаків (ПА, ТА, БА, ДРЛВГУ), БПЛА, до 50 бойових кораблів, ПЧ та суден забезпечення, ВТЗ і в порушення РРБ ООН №1973 застосовувалися підрозділи ССПО та до 4 тис. морської піхоти, а також бойові вертольоти на лівійській території ^{3,4}	С
З	С	Уряд (ПФУ) Сомалі, Ефіопія, Кенії проти військових формувань Аль-Шабаб, Хізбул-Іслам (Ісламська партія – з грудня 2010р. приєдналась до Аль-Шабаб) 2007 р. Інтернаціоналізований внутрішньо-державний	19 тис. осіб ⁵	АС (AMISOM) ¹⁹ АС № 69, від 19.01.07 р. РРБ ООН № 1744, від 21.02.07 р. РРБ ООН № 1838, від 19.10.08 р. РРБ ООН № 1964, від 22.12.10 р. РРБ ООН № 2010, від 30.09.11 р. АС № 306, від 06.01.12 р. Березень 2007 р. Сомалі	Бурунді, Камерун, Комори, Джибуті, Ефіопія, Гана, Кенія, Сенегал, Сьєрра-Леоне, Уганда, Замбія	Локалізація конфлікту, урегулювання його наслідків, шляхом проведення ММО відповідно до глав VII Статуту ООН, для підтримки мирного процесу; захисту цивільного населення, надання гуманітарної допомоги; забезпечення загальної безпеки в Сомалі, надання допомоги у підготовку сил безпеки Сомалі для забезпечення безпеки в Могадішо	Операція з підтримки миру (peace keeping operations) ⁶	Роз'єднання ЗС, задіяних у конфлікті, припинення та запобігання військових дій, створення умов для переговорів, спостереження за умовами перемир'я, сприяння виконанню досягнутих угод про припинення вогню, недопущення подальшого розвитку конфлікту та його поширення на сусідні країни ⁶	Бронетехніка, артилерійські системи, вертольоти, до 10 тис. особового складу ⁷	Н
З	С	Уряд США, Ефіопії, НАТО, ПФУ Сомалі, проти Аль-Каїда, Союз ісламських судів, Аль-Шабаб (наступник Ісламських судів), Сомалійські пірати 2001 р. ⁸ Міждержавний	269 осіб ⁸	Президент США РРБ ООН № 1373, від 28.09.01 р. РРБ ООН № 1816, від 02.06.08 р. РРБ ООН № 1846, від 02.12.08 р. РРБ ООН № 1851, від 16.12.08 р. 07.10.2002 р. – нинішній час. Операція «Непохитна свобода» - Африканський ріг частини американської військової операції «Непохитна свобода» ⁸ Африканський Ріг ⁹ , Аденська затока	США, Канада, Великобританія, Данія, Нідерланди Румунія	Боротьба з міжнародним тероризмом для попередження, запобігання та припинення злочинних діянь, здійснюваних з терористичною метою, звільнення заручників, знешкодження терористів, мінімізацію наслідків терористичного акту чи іншого злочину, здійснюваного з терористичною метою	Антитерористична операція яка включає: удари авіації, удари корабельного угруповання, антипіратську, спеціальну, та інформаційну операцію ^{3,17,18}	Створення угруповання військ, вогневе ураження. Патрулювання, супроводження суден. Розвідка, пошук та ліквідація об'єктів, проведення диверсій, нальотів та захватів, створення засад. Інформаційне забезпечення, інформаційно-психологічний вплив ^{3,16,17}	Засоби космічної розвідки, ПА, ТА, БА, РА, літаки ДРЛВГУ, РУК, БПЛА, до 30 бойових кораблів, ПЧ та судна забезпечення, ВТЗ, бойові вертольоти підрозділи ССПО та морська піхота ¹⁰	Н

С У Д А Н П р и в о д у Д Е Н н П і С У р і А Н	З п р и в о д у Д Е Н н П і С У р і А Н	Уряд Судану проти уряду Південного Судану 2011 р. ¹¹ Міждержав- ний	>1000 осіб ¹²	Тимчасові сили ООН (UNISFA) ²⁰ РРБ ООН №1990, від 27.06.11 р. РРБ ООН №2024, від 14.12.11 р. РРБ ООН №2032, від 22.12.11 р. Червень 2011 р. ¹¹ Район Абель, територія між Суданом та Південним Суданом	Єгипет, Ефіопія Гвате-мала	Припинення конфлікту, що відбувається, шляхом проведення ММО для за- хисту населення та гума- нітарного персоналу з застосуванням сили, конт-ролю і перевірки передис- локації будь-яких військ ЗС Судану чи Південного Судану; підтримання моніторингових груп та забезпечення їх захисту, підтримання операційної діяльності з верифікації, надання допомоги в розмі- нування, сприяння доставці гуманітарної допомоги; зміцнення потенціалу поліції, забезпечення безпеки нафтової інфраструктури та допомоги в нормалізації ситуації на кордоні ¹³	Опера-ція з приму-шення до миру (rease- enfor-cement opera-tions) ¹⁴	Використання всіх наявних засобів заради припинення конфлікту, викорис- тання військової си- ли для примушення конфліктуючих сторін до згоди, роз'єд- нання ЗС зادлянк у конфлікті, припине-ння та запобігання військових дій, створення умов для переговорів, спостереження за умовами перемир'я, сприяння виконан- ню досягнутих угод про припинення вогню, недопу- щення подальшого розвитку конфлікту ¹⁴	бронетанкова бригада, артилерійські системи, вертольоти, до 4 тис. особового складу ¹⁵	Н П З К А
--	--	---	-----------------------------	---	----------------------------------	--	---	--	--	-----------------------

¹ Щорічник СППРІ 2012. Озброєння, роззброєння та міжнародна безпека. Щорічне Українське видання Щорічника СППРІ підготовлено спільно Стокгольмським міжнародним інститутом дослідження миру та Українським центром економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова. Київ, 2013. С. 14.

² UN Security Council Resolution 1973, 17 Mar. 2011.

³ Троян А. П. Основные итоги военной кампании Запада в Ливии. // Зарубежное военное обозрение. – 2012. - №4. С. 12-16.

⁴ Галушко С. А. Спеціальні операції в Лівії: штрихи до обрисів воєн майбутнього. // Центр воєнної політики та політики безпеки. – 2012.

⁵ Об изменениях в военно-политической обстановке на Ближнем Востоке и в Северной Африке. // Институт Ближнего Востока. -2009.

⁶ Миротворча та антитерористична діяльність Збройних Сил України: досвід, проблеми, перспективи. / Кириченко С. О., Шевченко В. Л., Шпура М. І., та інші. ННДЦ ОТ і ВБ України, 2008. С. 108.

⁷ Щорічник СППРІ 2012. Озброєння, роззброєння та міжнародна безпека. Щорічне Українське видання Щорічника СППРІ підготовлено спільно Стокгольмським міжнародним інститутом дослідження миру та Українським центром економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова. Київ, 2013. Таблиця 3.2. С. 118.

⁸ Щорічник СППРІ 2012. Озброєння, роззброєння та міжнародна безпека. Щорічне Українське видання Щорічника СППРІ підготовлено спільно Стокгольмським міжнародним інститутом

дослідження миру та Українським центром економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова. Київ, 2013. Таблиця 2.2. С. 63.

⁹ Сомалійський півострів (Африканський Ріг або Північно-Східна Африка) — півострів у Східній Африці, вздовж Аравійського моря на південь від Аденської затоки. На Африканському Розі розташовані держави: Сомалі, Ефіопія, Джибуті, Еритрея [15].

¹⁰ Котляр В. С. Пиратство в XXI веке. // Международная жизнь. -2009.-№2-3.-С.173-183.

¹¹ Щорічник СППРІ 2012. Озброєння, роззброєння та міжнародна безпека. Щорічне Українське видання Щорічника СППРІ підготовлено спільно Стокгольмським міжнародним інститутом дослідження миру та Українським центром економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова. Київ, 2013. С. 90 - 92.

¹² ООН продовжила перебування миротворців на кордоні двох Суданів [23].

¹³ Щорічник СППРІ 2012. Озброєння, роззброєння та міжнародна безпека. Щорічне Українське видання Щорічника СППРІ підготовлено спільно Стокгольмським міжнародним інститутом дослідження миру та Українським центром економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова. Київ, 2013. С. 90, таблиця 3.2, с. 113.

¹⁴ Миротворча та антитерористична діяльність Збройних Сил України: досвід, проблеми, перспективи. / Кириченко С. О., Шевченко В. Л., Шпура М. І., та інші. ННДЦ ОТ і ВБ України, 2008. С. 108 - 109.

¹⁵ Щорічник СІПРІ 2012. Озброєння, роззброєння та міжнародна безпека. Щорічне Українське видання Щорічника СІПРІ підготовлено спільно Стокгольмським міжнародним інститутом дослідження миру та Українським центром економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова. Київ, 2013. С. 90, таблиця 3.2, с. 113.

¹⁶ Способы борьбы войск (сил) иностранных армий с иррегулярными вооруженными формированиями. // Военно-политическое обозрение. – 2012.

аналіз мети, завдань та складу учасників операцій, юридичних підстав їх проведення, форм та способів застосування в них збройних сил дозволяє виявити основні тенденції щодо організації та проведення сучасних міжнародних операцій із підтримання миру і безпеки:

зміщення акцентів у миротворчій діяльності до операцій щодо примушення до миру;

передача повноважень із врегулювання регіональних криз від ООН до регіональних міжнародних організацій, воєнно-політичних союзів або держав-лідерів;

створення коаліційних міжвидових угруповань військ (сил) із метою вирішення миротворчих завдань;

альтернативою традиційних дій наземних військ стало комплексне поєднання застосування засобів інформаційної боротьби, ракетно-авіаційних ударів високоточною зброєю, розвідувально-ударних комплексів і дій підрозділів сил спеціальних операцій шляхом проведення спеціальних операцій, роль яких особливо зростає (за прикладом Лівії та операція «Непохитна свобода» - Африканський Ріг) - створюючи обрис війн майбутнього.

Подальші дослідження. Отримані результати доцільно використовувати при розробці Доктрини участі Збройних Сил України у міжнародних операціях із підтримання миру і безпеки та на етапах підготовки й участі Збройних Сил України в цих операціях.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Максаківській В.П. Африка - континент конфліктів - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://geo.1september.ru/view_article.php?id=200304109
2. Щорічник СІПРІ 2011. Озброєння, роззброєння та міжнародна безпека. Щорічне Українське видання Щорічника СІПРІ підготовлено спільно Стокгольмським міжнародним інститутом дослідження миру та Українським центром економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова. Київ, 2012.

¹⁷ Дробова Г. А., Піскунов С. М., Тихонов І. М. Развитие тактики дий засобів повітряного нападу в локальних конфліктах ХХІ століття. ХУПС. // Системи озброєння і військова техніка.-2010.-№1(21).

¹⁸ Гуленко Ю. М. Порівняльна характеристика піратства і тероризму. // Часопис кївського університету права. – 2011/2. С. 293-297

¹⁹ AMISOM - Місія Африканського Союзу у Сомалі (AU Mission in Somalia).

²⁰ UNISFA - Тимчасові сили ООН із забезпечення безпеки в Абьєї (UN Interim Security Force for Abyei).

3. 3 Щорічник СІПРІ 2012. Озброєння, роззброєння та міжнародна безпека. Щорічне Українське видання Щорічника СІПРІ підготовлено спільно Стокгольмським міжнародним інститутом дослідження миру та Українським центром економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова. Київ, 2013.
4. SIPRI Yearbook 2013. Armaments, Disarmament and International Security. Published in print and online in July 2013 by Oxford University Press on behalf of Stockholm International Peace Research Institute.
5. Украина и Африка. Украинские миротворцы на Африканском континенте. Часть 1. Независимый аналитический центр геополитических исследований Борисфен Интел. – 2012. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://bintel.com.ua/ru/projects/ukrainskie-mirotvorcy-na-afrikanskom-kontinente-1/>
6. United Nations Development Programme (UNDP), Regional Bureau for Arab States, Arab Human Development Report, 2002-2005, 2012 (UNDP: New York, 2002-2005, 2012).
7. Троян А. П. Основные итоги военной компании Запада в Ливии. // Зарубежное военное обозрение. – 2012. - №4. С. 8-16.
8. UN Security Council Resolution 1970, 26 Feb. 2011. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.un.org/News/Press/docs/2011/sc10200.do.c.htm#Resolution>
9. UN Security Council Resolution 1973, 17 Mar. 2011. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.un.org/News/Press/docs/2011/sc10200.do.c.htm#Resolution>
10. Галушко С. А. Спеціальні операції в Лівії: штрихи до обрису воєн майбутнього. // Центр воєнної політики та політики безпеки. – 2012. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://defpol.org.ua/site/index.php/uk/arhiv/obonoglyad/9365-2012-03-13-11-43-47>
11. Миротворча та антитерористична діяльність Збройних Сил України: досвід, проблеми, перспективи. / Кириченко С. О., Шевченко В. Л., Шпура М. І., та інш. ННДЦ ОТ і ВБ України, 2008. – 323 С.
12. Стужу П. А. Розвідка у миротворчих операціях кінця ХХ та початку ХХІ століття. // "Воєнна історія" 6(48). – 2009. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://warhistory.ukrlife.org/6_09_6.html

13. Об изменениях в военно-политической обстановке на Ближнем Востоке и в Северной Африке. // Институт Ближнего Востока. -2009. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.iimes.ru/rus/stat/2009/05-10-09c.htm>
14. Кухалейшвілі Г.Р. Використання фактору сили в зовнішній політиці США. // "ДИПКОРПУС" суспільно-політичний часопис. – 2011. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://dipcorpus-info.at.ua/news/kukhalejshvili_g_r_vikoristannja_faktoru_sili_v_zovnishnij_politici_ssha/2011
15. Котляр В. С. Пиратство в XXI веке. // Международная жизнь.-2009.-№2-3.-С.173-183. [Електронний ресурс] – Режим доступу: elibrary.az/docs/jurnal-09/242j.doc
16. Резолюция 1851 (2008), принятая Советом Безопасности на его 6046-м заседании 16 декабря 2008 года. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon.nau.ua/doc/?code=995_h68
17. Резолюция 1846 (2008), принятая Советом Безопасности на его 6026-м заседании 2 декабря 2008 года. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon.nau.ua/doc/?code=995_h67
18. Резолюция 1816 (2008), принятая Советом Безопасности на его 5902-м заседании 2 июня 2008 года. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon.nau.ua/doc/?code=995_h12
19. Резолюция 1373 (2001), принятая Советом Безопасности на его 4385-м заседании, 28 сентября 2001 года. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon.nau.ua/doc/?code=995_854
20. Резолюция 1973 (2011), принятая Советом Безопасности на его 6498-м заседании 17 марта 2011 года. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_j33
21. ООН продовжила перебування миротворців на кордоні двох Суданів. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://news.bigmir.net/world/639580-OON-prodovjila-perebyvannya-mirotvorciv-na-kordoni-dvoh-Sydaniv>
22. Способы борьбы войск (сил) иностранных армий с иррегулярными вооруженными формированиями. // Военно-политическое обозрение. – 2012. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.belvpo.com/ru/16351.html>
23. Дробова Г. А., Піскунов С. М., Тихонов І. М. Развитие тактики действий засобів повітряного нападу в локальних конфліктах XXI століття. ХУПС. // Системи озброєння і військова техніка.-2010.-№1(21).
24. Гуленко Ю. М. Порівняльна характеристика піратства і тероризму. // Часопис Київського університету права. – 2011/2. С. 293-297.